

ф'ючерсом або іншим деривативом, що продається/купується за ту чи іншу ціну: який товар, якої якості, а яких кількостях, за якою ціною і в які терміни передбачається його поставка.

На законодавчому рівні необхідно: визначити права та обов'язки сторін за угодами з похідними фінансовими інструментами; створити механізми захисту інтересів учасників ринку (фінансових менеджерів); визначити вимоги до активів, які можуть бути основою для похідних інструментів; визначити вимоги до учасників ринку похідних фінансових інструментів, а також до керування ризиками операцій з похідними фінансовими інструментами й за обліком похідних фінансових інструментів.

Література

1. Маршал Дж.Ф. Финансовая инженерия: Полное руководство по финансовым нововведениям : пер. с англ. / Дж.Ф. Маршал, К. Випул Бансал. – М. : Изд-во ИНФРА-М, 1998. – 784 с.
2. Finnerty J.D. Financial Engineering in Corporate Finance: An Overview / J.D. Finnerty // Financial Management, Winter. – 1988.
3. Галиц Л. Финансовая инженерия: инструменты и способы управления финансовым риском / Л. Галиц. – М. : Вид-во ТВП, 1998. – XVI, 576 с.
4. Фельдман А.Б. О производных финансовых инструментах / А.Б. Фельдман // Финансы. – 1998. – № 11. – С. 45-48.
5. Фельдман А.Б. Производные финансовые и товарные инструменты : учебник / А.Б. Фельдман. – М. : Изд-во "Финансы и статистика", 2003.
6. Сохацька О.М. Біржова справа : підручник / О.М. Сохацька. – Тернопіль : Вид-во "Карт-бланш", 2003. – 602 с.
7. Галанов В.А. Производные инструменты срочного рынка: фьючерсы, опционы, свопы : учебник / В.А. Галанов. – М. : Изд-во "Финансы и статистика", 2002. – 464 с.
8. Сохацька О.М. Міжнародні ф'ючерсні ринки: теоретико-методологічні аспекти : монографія / О.М. Сохацька. – Тернопіль : Вид-во "Карт-бланш", 2002. – 454 с.
9. Hull J.C. Options, Futures and Other derivatives: Fourth Editor, Prentice Hall Inc. / J.C. Hull, 2000. – 698 p.
10. Закон України "Про оподаткування прибутків підприємств" від 28.12.1994 № 334/94-ВР. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rada.kiev.ua>.
11. Соловьев Д. Производная ценная бумага в законодательстве США и России / Д. Соловьев, И. Фролова // Рынок ценных бумаг. – 2000. – № 6. – С. 44-47.

Санина О.Р., Биднык Н.Б. Производные финансовые инструменты в стратегических решениях международного менеджера

Рассмотрены производные финансовые инструменты срочного рынка и освещены вопросы использования их менеджерами в Украине.

Ключевые слова: производный финансовый инструмент, финансовая инженерия.

Sanina O.R., Bidnyk N.B. The derivative finance instruments in strategically decision of international manager

The article analyses the derivative finance instruments of future market. The author investigates peculiarities of derivative instruments in Ukraine.

Keywords: derivative finance instruments, financial engineering.

УДК 332.72

Аспір. Ю.А. Семеряк – Львівська КА; асист. М.Г. Москва, канд. екон. наук – Львівський НУ ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького

РИНОК ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ: СУТЬ, ЗАВДАННЯ, ФУНКЦІЇ

Проаналізовано різноманітні теоретичні підходи до суті ринку землі. Подано визначення поняття "ринок землі". Зазначено функції ринку землі й основні умови

ефективного його функціонування в Україні. Розглянуто першорядні завдання, які вирішуються за допомогою цивілізованого ринку земель.

Ключові слова: ринок землі, оренда, іпотека, державне регулювання.

Ефективність функціонування економіки України, добробут та здоров'я нації, розвиток виробництва та його масштаби тісно пов'язані з землею. У сільському господарстві вона є основним засобом виробництва, основою для його розвитку, від ефективності її використання значною мірою залежить як рівень розвитку національної економіки, так і добробут окремої людини. Земельні ресурси в Україні забезпечують формування майже 95-97 % обсягу продовольчого фонду та 2/3 фонду товарів споживання. У ресурсному забезпеченні соціально-економічного розвитку нашої держави частка землі становить 40-44 %, виробничого капіталу та обігових засобів – 20-21 %, трудових ресурсів – 38-39 % [1, с. 30].

Розвиток та ефективність функціонування економіки України сьогодні значною мірою залежить від ефективності функціонування ринків ресурсів, особливе місце серед яких займають земельні ресурси. Становлення та розвиток ринку землі в Україні передбачає докорінну зміну земельних відносин, що існували протягом багатьох років, відмову від державної власності, розвиток приватної власності на землю. Однією з найактуальніших проблем реформування економічних відносин в Україні є формування такої моделі земельного ринку, яка відповідала б інтересам суспільства.

Серед українських економістів немає єдиного погляду щодо ринку землі, питання формування ринку землі викликало і викликає полеміку. Противники формування ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні стверджують, що внесення землі в економічний обіг на сучасному етапі розвитку є недоцільним, оскільки це може призвести до цілої низки негативних наслідків. Так, В. Ярмоленко вважає, що "ринок землі не націлений на покращення умов праці і життя землеробів, а виключно на перерозподіл земельної ренти..." [2, с. 100]. Крім цього, висловлює думку про те, що у створенні ринку земельних ресурсів найбільше зацікавлені міжнародні корпорації та фінансові організації [3, с. 73], а також монопольно-фінансові угруповання, які скуповуватимуть земельні ділянки за сприятливих для них економічних умов, штучно утримуючи при цьому низькі ціни на землю. На його розсуд, ринок землі позбавить права власності на неї тих, хто на ній працює, а створення іпотечних банків призведе до втрати селянами земельних ділянок. Звичайно, значний вплив на ринок землі чинять монопольно-фінансові угруповання та "грошові мішки", які намагатимуться свідомо утримувати низькі ціни на земельний ресурс і скуповувати земельні ділянки за певних сприятливих для них економічних умов. На наш погляд, можливість такої загрози в Україні об'єктивно потребує посилення ролі держави щодо регулювання ринку землі. Світовий досвід свідчить, що за жорсткого регулювання державою земельних відносин порушення на земельному ринку зводяться до мінімуму.

Необхідність створення та функціонування ринку сільськогосподарських земель в Україні обстоюють такі українські економісти, як В.Я. Месель-Веселяк [4], І.Р. Михасюк [5], Є.Й. Майовець [5], П.Т. Саблук [6], В.М. Трегобчук [7, 8], М.М. Федоров [9] та інші. Так, В. Месель-Веселяк стверджує, що

"Земля... за всіма правилами ринкової економіки повинна бути товаром, тобто купуватися і продаватися" [4, с. 6]. Ринок землі повинен функціонувати, оскільки приватна власність на землю стимулює її ефективне використання, а неврахування вартості землі спотворює вартість створюваного продукту і не забезпечує нормального процесу відтворення [9, с. 73]. Від успішного функціонування ринку землі залежить "продовольча безпека держави і екологічне використання земельних ресурсів" [4, с. 6].

У вітчизняній економічній літературі існують різні погляди щодо трактування суті ринку землі, у науковій літературі немає єдиного погляду на його поняття. Кожне з них висвітлює різноманітні його аспекти. Багато науковців трактують суть ринку землі практично тільки з юридичного погляду [10, 11, 12]. Зокрема, Н.В. Шарафутдінова вважає, що "з правової точки зору ринок землі являє собою сукупність суспільних відносин, що регулюються нормами чинного законодавства під час здійснення органами державної влади й місцевого самоврядування перерозподілу земель між їхніми власниками економічними методами" [12, с. 95]. А.С. Даниленко під ринком землі розуміє систему "юридичних та економічних відносин, де права володіння, користування і розпорядження земельними ділянками визначаються цивільним та земельним законодавством і можуть передаватися між суб'єктами цих відносин без зайвих обмежень їхніх дій" [10, с. 152].

Ринок землі розглядають також не як реальний економічний механізм взаємодії попиту на землю і пропозиції землі, а як "державно-комерційну структуру" [13, с. 167], у якій держава відіграє регулятивну роль. Регулятивний вплив держави полягає в тому, що вона "має регулювати взаємовідносини між суб'єктами ринкових операцій, але не шляхом адміністративного пресингу, а за рахунок створення правових норм, які чітко регламентують дії кожного учасника ринку землі" [13, с. 167]. Зауважимо, що специфіка землі як важливого економічного ресурсу, та досвід західних країн передбачає постійний та жорсткий контроль за процесом формування та функціонування земельного ринку з боку держави.

Найчастіше в літературі ринок землі трактується як традиційний процес купівлі-продажу, який є реалізацією механізму взаємодії попиту і пропозиції на землю. Заслугує на увагу думка, що ринок землі – це засіб перерозподілу земель між їхніми власниками економічними методами на основі конкурентного попиту і пропозиції, що забезпечує купівлю-продаж земельних ділянок або прав на них, визначення вартості землі та визнання її капіталом і товаром, встановлення рівноваги цін на неї в різних регіонах країни, розподіл між конкуруючими варіантами використання земель та суб'єктів ринку [10, с. 270]. На те, що ринок землі забезпечує визначення вартості землі та визнання її капіталом, звертає увагу М.М. Федоров [9].

В.М. Трегобчук та Н.М. Скурська зазначають, що у широкому розумінні "ринок землі є складним механізмом регулювання земельних відносин, пов'язаних із суспільними, правовими, соціально-економічними, екологічними аспектами привласнення, використання та відтворення земельних ресурсів, розвитком аграрного виробництва та підвищенням добробуту селян" [7, с. 18]. У вузькому розумінні, з їхнього погляду, ринок землі являє собою "дійовий ме-

ханізм перерозподілу (руху) земельних ділянок між власниками і користувачами за допомогою певних економічних методів на основі нормативно-правових актів, а також конкурентного попиту та пропозиції на земельні ресурси, в тому числі і сільськогосподарського призначення" [8, с. 43].

У вітчизняній економічній літературі звертають також увагу на те, що земельний ринок не тільки реалізується за допомогою ринкових операцій, але і сприяє ефективному господарюванню, яке можливе за допомогою раціонального використання цього економічного ресурсу. Так, Є. Янушевич вважає, що ринок землі, як сфера товарного обігу – "це обмін землі, при якому виникають і реалізуються відносини, пов'язані з купівлею-продажем, заставою, формуванням попиту та пропозиції, ціни, здійсненням ефективної господарської діяльності" [14, с. 108].

Підсумовуючи усі викладені погляди, ми вважаємо, що ринок землі є системою економічних й правових відносин між громадянами, юридичними особами та державою, що виникають у процесі купівлі-продажу, оренди, іпотеки та обміну землі для здійснення ефективної господарської діяльності. На земельному ринку купівля-продаж землі, оренда, застава й обмін земельних ділянок є формами ринкових операцій із землею. Зауважимо, що купівля-продаж земельних ділянок у країнах Заходу не є основною формою ринкових операцій із землею. Частка операцій, пов'язаних із купівлею-продажем землі, не перевищує 3 % від їхньої площі, натомість значно більшу роль відіграють орендні земельні відносини та іпотека. При цьому 99 % землі купує держава, яка здає потім ці землі в оренду [11, с. 13].

Ми вважаємо, що формування ринку землі – процес поступовий та тривалий у часі, що потребує створення реальної нормативної та правової бази. Основними умовами формування земельного ринку є: формування відповідної законодавчої та нормативно-правової бази, що створить передумови існування регульованого ринку землі; плюралізм форм власності на землю (державна, приватна, колективна та змішана форми власності); наявність земель для продажу; наявність платоспроможного попиту на землю; створення такої методики ціноутворення, яка враховувала б усі чинники, що визначають її вартість; розвинена система державного регулювання ринку землі на місцевому, регіональному та національному рівнях; наявність відповідної ринкової інфраструктури; створення відповідної системи державної підтримки виробників товарної сільськогосподарської продукції, умов для функціонування та розвитку іпотеки; встановлення відповідних екологічних та технологічних умов з метою забезпечення вимог щодо ефективного використання земельних ділянок; створення ефективного організаційно-правового механізму оформлення угод; поява соціально-економічної мотивації виходу на земельний ринок продавців земельних ділянок тощо [9, с. 76].

У структурі земельного ринку залежно від об'єкта купівлі-продажу виділяють, по-перше, ринок земель сільськогосподарського призначення (землі, які придатні для виробництва сільськогосподарської продукції та мають конкретне сільськогосподарське призначення: орні землі, багаторічні сільськогосподарські насадження, сіножаті, вигони і пасовища); по-друге, ринок земель несільськогосподарського призначення (землі, не придатні для виробництва

сільськогосподарської продукції: ліси і чагарники, землі під водою та забудовою і землі для інших потреб, не пов'язаних з веденням сільськогосподарського виробництва).

Земля як специфічний економічний ресурс та особливий чинник виробництва зумовлює специфічні особливості функціонування ринку землі. По-перше, пропозиція землі абсолютно нееластична, земля є обмеженою в просторі, її неможливо штучно збільшити. По-друге, визначальними чинниками, які впливають на ціну землі, є не лише її якість та наявність платоспроможного попиту на неї, а й місцем розташування земельної ділянки. По-третє, землю неможливо перемістити в просторі, а це створює необхідність для покупця самому прибути до місця розташування земельної ділянки. По-четверте, грошовий капітал, який вкладений в землю, не знецінюється, а навпаки, за умови ефективного використання землі, має тенденцію до зростання, що зумовлене підвищенням її родючості, обмеженістю площі та приростом населення.

Найповніше сутність ринку землі розкривається у виконуваних ним функціях. На наш погляд, ринок землі має такі функції:

1. Стимулятивна функція, яка полягає в тому, що ринок заохочує виробників до найбільш раціонального користування земельною ділянкою, адже результативність, зокрема товарного сільськогосподарського виробництва, значною мірою залежить від ефективності використання земельного ресурсу.
2. Регулятивна функція полягає в тому, що земельний ринок забезпечує ринковий перерозподіл земельних ділянок між аграрною сферою та іншими галузями економіки, між юридичними і фізичними особами.
3. Контрольна функція. Суть цієї функції полягає в тому, що ринок здійснює постійний контроль над процесом привласнення землі, скороченням витрат на придбання земельних ділянок, передбачає постійне співставлення грошових доходів населення із цінами на землю.
4. Ціноутворювальна функція реалізується в процесі формування цін на землю, виходячи із конкретних ринкових умов.
5. Інформаційна функція полягає в тому, що ринок земельних ресурсів надає інформацію суб'єктам ринку про наявний попит і пропозицію на землю, стан та перспективи розвитку цього ринку, про ціни й орендну плату за землю, ціни іпотеки землі тощо.

На наш погляд, із врахуванням зазначених вище функцій ринок землі виконує два основні завдання:

1. Забезпечує реалізацію принципу раціонального й ефективного використання землі, отримання максимальної віддачі з кожної одиниці земельної площі за мінімальних затрат.
2. Формує відношення до землі як до особливої цінності, сприяє збереженню земель і підвищенню їх родючості. Це завдання ринок може виконувати за умови активної ролі держави, яка забезпечує охорону земель як найважливішого природного ресурсу, створює правові, економічні й організаційно-технологічні умови для відтворення і підвищення родючості земель.

Проте функціонування ринку землі пов'язане із виникненням негативних наслідків, серед яких: посилення диференціації землевласників; зростання

безробіття в сільській місцевості; неспроможність впливати на підвищення освітнього рівня розвитку сільського населення; надто висока ймовірність перетворення землі на об'єкт спекуляції; байдужість до фундаментальних наукових досліджень, екологічних проблем, проблеми вичерпності ресурсів; посилення нерівномірності у розподілі земельних ресурсів, що, своєю чергою, призводить до загострення соціальних відносин на селі; зниження платоспроможного попиту на землю шляхом штучного завищення цін.

Відповідно ці негативні наслідки зумовлюють посилення ролі держави на земельному ринку. Зауважимо, що у всіх країнах світу земля є об'єктом державного регулювання, немає необмеженого права приватної власності на землю і безконтрольних операцій із купівлею і продажем землі. Державне регулювання є реальним механізмом економічного впливу на процес використання землі і господарювання на ній.

Важливе місце у створенні та функціонуванні повноцінного ринку землі належить ринковій інфраструктурі, яка обслуговує ринок, опосередковує здійснення операцій купівлі-продажу, оренди, обміну та застави землі, забезпечує надійність та стабільність його функціонування. Інфраструктура ринку землі виконує такі функції: забезпечує оперативність та ефективність діяльності учасників земельного ринку; здійснює інформаційне забезпечення суб'єктів земельного ринку та правове регулювання їх діяльності; регулює купівлю-продаж, оренду, обмін та заставу землі; захищає інтереси учасників ринку землі та забезпечує їм фінансову підтримку і кредитування; сприяє державному регулюванню земельного ринку. До основних елементів інфраструктури ринку землі треба віднести земельні біржі, земельні банки, торгові доми, страхові компанії, консалтингові підприємства, брокерські та юридичні контори, інформаційні служби, спеціальні навчальні заклади тощо. Лише за наявності повноцінної ринкової інфраструктури ринок землі може забезпечити виконання своїх завдань, сприятиме найбільш раціональному використанню земель.

Отже, формування цивілізованого ринку землі – процес дуже складний, поступовий і тривалий у часі. Формування і розвиток ринку землі в Україні відбуватиметься в міру формування конкурентного середовища в національній економіці, створення спеціалізованої інфраструктури ринку землі, наявності платоспроможного попиту на землю та землевласників, спроможних раціонально використовувати землю, отримувати задоволення від праці на ній і ефективно господарювати. Ефективне функціонування цього ринку передбачає контроль з боку держави, яка повинна регулювати перерозподіл земель, встановлювати розміри приватного землеволодіння, контролювати їх використання за цільовим призначенням.

Література

1. **Шебаніна О.В.** Щодо проблеми землекористування та становлення в Україні національного ринку сільгоспземель / О.В. Шебаніна // Трансформація земельних відносин до ринкових умов господарювання : матер. Других зборів Всеукраїнського конгресу економістів-аграрників південного регіону України 11-13 січня 2009 р. – Миколаїв, 2009. – С. 30-36.
2. **Ярошенко В.П.** Ринок землі: омана і реальність / В.П. Ярошенко // Агроінком. – 2006. – № 9-10. – С. 100-109.

3. **Стороженко О.О.** Приватна власність на землю – бурхливий розвиток, чи занепад? / О.О. Стороженко // Вісник Уманської державної аграрної академії. – 2001. – № 1, 2. – Умань, 2001. – С. 72-73.

4. **Месель-Веселяк В.Я.** Реформування аграрного сектора України: здобутки і проблеми / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2003. – № 5. – С. 3-8.

5. **Михасюк І.Р.** Аграрний сектор АПК: Проблеми і шляхи вирішення / І.Р. Михасюк, Є.Й. Майовець. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 230 с.

6. **Саблук П.Т.** Структурно-інноваційні зрушення в аграрному секторі України як фактор його соціально-економічного зростання / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2004. – № 6. – С. 3-8.

7. **Трегобчук В.М.** Удосконалення земельних відносин в аграрній сфері : наук. доповідь / В.М. Трегобчук, Н.М. Скурська, В.Д. Яровий. – К. : Об'єднаний ін-т економіки НАНУ, 2004. – 47 с.

8. **Трегобчук В.М.** Методологічні засади формування та функціонування ринку сільськогосподарських земель / В.М. Трегобчук, Н.М. Скурська // Проблеми розвитку земельних відносин на засадах нового Земельного Кодексу України : матер. всеукр. наук. конф., м. Київ, 10-11 вересня 2002 р. – К., 2002. – С. 42-46.

9. **Федоров М.М.** Особливості формування ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні / М.М. Федоров // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 73-78.

10. **Даниленко А.С.** Формування ринку землі в Україні / А.С. Даниленко, Ю.Д. Білик. – К. : Вид-во "Урожай", 2006. – 277 с.

11. **Шебанін В.С.** Щодо напрямів удосконалення механізму земельних відносин в Україні / В.С. Шебанін, І.І. Червен, І.Д. Бурковський // Трансформація земельних відносин до ринкових умов господарювання : матер. Других зборів Всеукраїнського конгресу економістів-аграрників південного регіону України 11-13 січня 2009 р. – Миколаїв, 2009. – С. 12-18.

12. **Шарафутдінова Н.В.** Стан розвитку ринку землі в Україні / Н.В. Шарафутдінова // Землеустрій і кадастр. – 2004. – № 1-2. – С. 93-96.

13. **Гнаткович О.** Державне регулювання ринку землі / О. Гнаткович // В кн.: Еколого-економічні проблеми розвитку АПК : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 25-27 вересня 2002 р. – Т. 2. – Львів : Львівський ДАУ, 2002. – С. 164-167.

14. **Янушевич Є.** Формування ринку землі на регіональному рівні та стимулювання її використання (на прикладі Львівщини) / Є. Янушевич // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України : зб. наук. праць Тернопільської АНГ. – Тернопіль, 2000. – Вип. 4. – С. 108-109.

Семеряк Ю.А., Москва М.Г. Рынок земли в Украине: суть, задание, функции

Проанализированы разнообразные теоретические подходы к сути рынка земли. Дано определение понятия "рынок земли". Указаны функции рынка земли и основные условия эффективного его функционирования в Украине. Рассмотрены первоочередные задания, которые решаются с помощью цивилизованного рынка земель.

Ключевые слова: рынок земли, аренда, ипотека, государственная регуляция.

Semeryak Yu.A., Moskva M.G. Land market in Ukraine: essence, tasks, functions

The theoretical approaches to essence of land market are analyzed. The category of land market is determined. The goals and functions of land market, the main condition of efficiency of land market functioning in Ukraine are exposed. The prime tasks which should be decided with the help of the civilized market of land are considered.

Keywords: land market, lease, mortgage, state regulation.

УДК 657.1

**Студ. Х.П. Стельмах; проф. О.Є. Кузьмін, д-р екон. наук –
НУ "Львівська політехніка"**

КЛАСИФІКАЦІЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто поняття "основні фонди" та "основні засоби". Висвітлено проблеми класифікації основних фондів, їхньої значущості у виробничому процесі. Різноманіт-